

Зміст

Передмова.....	3
ПСКОВСЬКИЙ АЗИМУТ	15
ІЗБОРСЬКИЙ АЗИМУТ.....	52
ВИБУТСЬКИЙ АЗИМУТ	76
ПІСЛЯМОВА.....	97
ДЖЕРЕЛА	106
Похвала святій Ользі Нестор Літописець	106
Прийоми княгині Ольги в Константинополі Костянтин Багрянородний	109
Слово про закон і благодать Іларіон Київський	118

Передмова

«...і привели йому жону із Плескова на ймення Ольга...»

Нестор Літописець
«Повість врем'яних літ»

Рівноапостольну святу княгиню Ольгу вшановують у багатьох країнах. Нині весь світ має змогу побачити зображення великої княгині, відчутти на собі магнетизм її образу та погляду. У Соборі Святого Петра біля вівтаря розміщено мозаїчні зображення святого рівноапостольного князя Володимира I Великого та святої рівноапостольної княгині Ольги Великої¹, виконані ватиканськими майстрами на кошти української громади. Урочисте відкриття мозаїк відбулося в 1989 році, під час якого їх особисто освятив Папа Римський Іван-Павло II. Дійство було приурочене до 1000-річчя хрещення України-Русі.

¹ Рівноапостольний — найвище, найпочесніше звання, якого може удостоїтися людина. У вітчизняній історії є дві особи, яких вважають рівноапостольними, — княгиня Ольга Велика і її внук князь Володимир I Великий. За доби рівноапостольних Ольги й Володимира, що вибрали християнство як головну релігію, Русь опинилась між двома векторами впливу, і саме вони визначали долю народів Центральної та Східної Європи протягом століть. Княгиня Ольга Велика, як і Володимир I Великий, діяла до так званого Великого розколу (Великої схизми) — поділу церков, який відбувся у 1054 році. Внаслідок чого Вселенська Церква розділилася на два напрями: римо-католицьку церкву на Заході з центром у Римі й православну на Сході з центром у Константинополі.

Нині образ святої рівноапостольної княгині Ольги поруч із апостолами Ісуса Христа, які несли слово свого Вчителя народам усього світу, і святими рівноапостольними Кирилом та Мефодієм, шанованими всіма християнами, є консолідуючим й об'єднуювальним для всіх християнських конфесій. Її ім'я здавна є хрестильним у чеського народу. Цікавим з погляду нашого дослідження є те, що Кирило й Мефодій — просвітителі моравські і болгарські входять до скульптурної композиції, установлені на Михайлівській площі Києва, центральним елементом якої є постать святої рівноапостольної княгині Ольги.

До святих велику княгиню прилучено саме як Ольгу ще під час княжіння її правнука Ярослава І Мудрого, хоча відомо, що в хрещенні вона мала ім'я Олена або Єлена. Перенесення її мощей до Десятинної церкви відбулося в XI столітті. З того часу день пам'яті святої Єлени відзначали в Десятинній церкві 11 липня¹. Офіційна ж канонізація княгині Ольги відбулась пізніше, у середині XIII століття, а в 1547 році її прилучили до лику рівноапостольних святих.

«Літописці Стародавньої Русі, прославляючи велику княгиню Ольгу, створили навколо неї всілякі легенди, які багатьма авторами, навіть солідними вченими, бралися на віру, чим було внесено чимало плутанини в нашу історію.»

Віра Жук

«Велика кіївська княгиня Ольга»

У біографії княгині Ольги існує велика кількість таємниць і загадок. І це стосується не лише її походження, а й інших віх біографії правительки, пов'язаних зі сходженням на владний Олімп Русі:

¹ Княгиня Ольга була канонізована у лику рівноапостольної святої в 1547 році з визначенням дня її пам'яті 24 липня. Свята вшановується і православною, і католицькою церквами.

- ⊖ народження;
- ⊖ хрещення;
- ⊖ одруження;
- ⊖ народження синів;
- ⊖ отруєння Олега;
- ⊖ укладання угод;
- ⊖ вбивство Ігоря;
- ⊖ помста за чоловіка;
- ⊖ проведення реформ;
- ⊖ дипломатичний візит;
- ⊖ виховання внуків;
- ⊖ печенізька облога;
- ⊖ успіння.

Коли і за яких обставин відбувались ці події — дослідники й досі сперечаються. Проте всі ці загадки й таємниці можна розгадати, з'ясувавши, звідки і з якої сім'ї походила велика київська княгиня, де і коли вона народилась. Так,

⊖ дослідники з Російської Федерації стверджують, що вона начебто була родом зі Пскова,

⊖ болгарські схиляються до думки, що її батьківщиною була столиця Болгарського царства — Плиска¹,

⊖ українські обстоюють нову версію як вотчину княгині — прикарпатський Пліснеск².

¹ Плиска була столицею Болгарії з 681 до 893 року. Болгарські часописи розповідають, що засновником міста був хан Аспарух. Візантійські історики Георгій Кедрин та Анна Комніна називали це місто у своїх працях «Плискуса».

² Пліснеск — місто у Галичині поблизу витоку Західного Бугу. Городище займало площу близько 60 га. Розташоване біля хутора Пліснесько, поблизу села Підгірці Бродівського району Львівської області.

Як бачимо, серед професійних істориків та подвизників на ниві історичного пошуку немає єдиної позиції щодо походження великої княгині. І не лише щодо цього, а й до низки фактів її біографії: яким чином було спалено Искоростень, коли і скільки разів вона їздила в Константинополь, тощо. І це не прості питання. Бо, зважаючи на значущість особистості княгині Ольги для становлення державності на теренах Центральної і Східної Європи, що на той час перебувала під різновекторними впливами, кожен акцент в подіях і навіть діалогах неймовірно важливий.

У добу правління Ольги Великої, на зламі тисячоліть правителі, народи й держави обирали вектор розвитку між релігіями:

- ⊖ поганством,
- ⊖ християнством,
- ⊖ іудаїзмом,
- ⊖ ісламом;

основними центрами впливу:

- ⊖ Римом,
- ⊖ Ахеном,
- ⊖ Константинополем,
- ⊖ Багдадом;

приналежністю до домінуючої спільноти:

- ⊖ римлян,
- ⊖ греків,
- ⊖ франків,
- ⊖ германців,
- ⊖ слов'ян.

Маємо гіпотезу — логіку побудови та перевірки вже існуючих версій і тих, які виникнуть під час дослідження фактів. Викладення нашого припущення висвітлено на сторінках цієї книжки, яка, по суті, є збірником нарисів у стилі дорожніх нотаток.

«Без спеціальної техніки, що створюється переважно для очікуваних явищ, відкриття нових фактів не відбувається. І навіть коли така техніка існує, першим винахідником виявляється той, хто, точно знаючи, на що він очікує, здатний розпізнати те, що відхиляється від очікуваного результату.»

Томас Кун «Структура наукових революцій»

Вище ми вже акцентували увагу на численних зображеннях святої Ольги на розписах базилік по всьому світу, на іконах, картинах та в скульптурі. Усе це дає певні підказки для пошуку. Тож:

- ✦ Чому велика княгиня на розписі в капелі Івана Мазепи Софійського собору в Києві зображена в шатах, які вдягали вельможі періоду Гетьманщини, з рушником і посудиною в руках, що вказує на паралель між Ольгою і Марією Магдаленою?

Свята рівноапостольна велика... Саме хрещення Ольги допоможе пролити світло на численні таємниці й недомовки, що містяться на сторінках Літопису руського. Так, для літописця Нестора факт хрещення Ольги в Константинополі очевидний і не потребує додаткових аргументів та доказів. Проте багато дослідників заперечувало ці дані. Тому маємо наступний блок запитань, пов'язаних із гімнографією великої княгині.

- ✦ Чому літописець так красномовно, навіть улесливо, описує княгиню?
- ✦ Чому дружині Володимира й сподвижниці в хрещенні Русі багрянородній принцесі, великій княгині Анні в літописах приділено набагато менше уваги, аніж Ользі?

- ✦ Невже Нестор услід за своїми попередниками — придворними літописцями — побоювався княгині?
- ✦ Хто ці перші літописці-свідки подій X століття, чи збереглись їхні імена на скрижалях історії?

Київська княгиня Ольга на прийомі в Костянтина VII Багрянородного. Київ, Україна, Софія Київська

На реконструкції фрески 1040-вих — поч. 1050-х років храму Софії Київської, проведеної істориком, археологом, дослідником графіті Сергієм Висотським, та мистецтвознавцем Юрієм Коренюком можемо побачити зустріч великої київської княгині Ольги і візантійського імператора Костянтина VII Багрянородного.

- ✦ Чи, можливо, за пишними висловами літописці намагались приховати якусь давню таємницю?
- ✦ Можливо, літописець так шанобливо ставиться до особистості княгині Ольги через те, що вона християнка?
- ✦ Або тому, що прийняла хрещення з рук самого візантійського імператора Костянтина VII Багрянородного, який став її хрещеним батьком?

- ✦ Чому в візантійських хроніках не згадується про таку визначну подію, як хрещення княгині Русі?
- ✦ Чому й досі образ великої княгині Ольги настільки втаємничений?

Таких запитань безліч. Кожному передує припущення. Кожне спонукає до висунення версій і здогадок. Так, лише завдяки аналізу літописних текстів дослідникам вдалося встановити, що князь Ігор і княгиня Ольга мали не одного, а двох синів. А це, своєю чергою, дало змогу здійснити певні реконструкції тексту договору між правителями Русі та Візантії. Тож коли читатимете літописний текст, у якому йтиметься про небажання великого князя Святослава I Славного прийняти святе хрещення, згадайте цитату з хроніки Мауро Орбіні:

«Після княгині Ольги правив її син Святослав, який йшов стопами своєї матері в християнській вірі і благочесті.»

Мауро Орбіні
«Історія слов'ян»

З метою віднайдення максимально правильного розв'язання головного завдання щодо походження княгині визначимося з основними напрямками пошуку — векторами.

Аналізуючи основні вектори, виділені попередніми дослідниками, які раніше вивчали проблематику, пов'язану з біографією великої княгині Ольги, виокремимо нові, що виникли під час нашої мандрівки в минуле. Міста і поселення, церкви і каплиці, які заснувала свята княгиня, пам'ятники на її честь, наче віхи, вказують вектори пошуку й групують довкола себе орієнтири-азимути, які скеровують рух дослідників.

Однак наголосимо на тому, що синергетичне поєднання свідчень сучасників правительки Русі й ітчизняних, і зарубіжних та їхніх інтерпретаторів пізніших періодів дасть змогу загалом окреслити робочу гіпотезу дослідження, яку будемо викладати поступово й без поспіху.

Надалі маємо детально позначити на умовній мапі:

⊖ свідчення,

⊖ артефакти,

⊖ припущення,

пов'язані з життєдіяльністю великої княгині. Ці точки вважатимемо азимутами або кутами нашого складного обрису — конфігурації

⊖ подій і рухів,

⊖ даних і здогадок,

⊖ відкриттів і викриттів.

І вже в такій системі координат розпочнемо експедицію — поступову мандрівку в минуле, звіряючи свій рух із загальною хронологією подій.

Зазначимо, що наочний матеріал: мініатюри, фотографії скульптур, зображення пам'ятних місць, також є певними орієнтирами-азимутами, що підсилюють вектори пошуку батьківщини Ольги й віддзеркалюють деякі сторінки біографії княгині. Кожен артефакт, пов'язаний із життям великої княгині або навіть згадка про таку річ чи споруду, може стати наочним підтвердженням чи спростуванням якоїсь версії або гіпотези.

- ✿ Чому зображення княгині Ольги й князя Володимира прикрашають Собор Святого Петра в Римі?
- ✿ Що пов'язувало святу рівноапостольну княгиню Ольгу з Ватиканом і папським престолом?

Пошук місця народження Ольги нерозривно пов'язаний із її родоводом — суспільним станом, до

якого належали батьки княгині й пращури роду. Тож дослідимо спектр таємниць, наявних у її біографії, крізь призму походження цієї видатної жінки.

ПЕРША ВЕРСІЯ. Майбутня княгиня походила з простої сім'ї псковського мисливця, рибалки, весляра чи перевізника, який мешкав біля широкої річки. Випадково дівчина зустрілася з князем Ігорем, який закохався в юну красуню. Ольга отримала аудієнцію у князя Олега, дядька Ігоря, і вразила його своєю мудрістю. Після одруження з князем Ігорем вона стала вірною супутницею чоловіка, пізніше народила йому нащадка. Коли князь загинув під час збору данини, Ольга помстилася за вбивство Ігоря й стала правителькою Русі. Потім поїхала до Царєграда, де розкаялась у своїх гріхах й охрестилась.

ДРУГА ВЕРСІЯ. Ще за життя свого чоловіка княгиня Ольга Велика завдяки своєму знатному балтійському походженню, яке визнавав візантійський імператор Костянтин VII Багрянородний та імператор Священної Римської імперії Оттон I Великий, була прийнята правлячою верхівкою Русі. Плідна політична, економічна й культурно-релігійна діяльність княгині мала велике значення не лише для Києва, а й Європи.

ТРЕТЯ ВЕРСІЯ. Тридцятирічний спадкоємець престолу князь Ігор, захопившись полюванням, відстав від загону мисливців і несподівано опинився у віддалених від Києва місцинах, поблизу річки Великої, де зустрів перевізницю з племені весь. Зачарований її вродою, князь хотів оволодіти сиротою, але вона йому мудро відмовила. Коли ж дівчина досягла десяти років, великий князь Олег приїхав до села Либута і посватав юну красуню за

свого небожа. Через сорок років після одруження псковитянка народила князю Ігорю спадкоємця.

Якщо деякі твердження з тієї або іншої версії вам здаються абсурдними, не поспішайте відкладати цю книжку. На жаль, такі нісенітниці й досі перекочують з одного підручника до іншого. Саме розвінчання недолугих вигадок пізніших переписувачів Літопису руського — одне із завдань нашої експедиції. Однак пам'ятаймо, що реальність деколи настільки втаємничена, що майже не відрізняється від вигадки.

Так, казка й бувальщина в біографії княгині Ольги відображаються одна в одній, немов у дзеркалі. Часом і містичне пояснення подій більше подібне до правди, ніж версія, підкріплена документами та фактами. Тому за основу беремо літописну оповідь про життєдіяльність великої княгині й немов на нитку нашивуватимемо на неї факти, здогадки, припущення, події, що підтверджують або спростовують певні стереотипні уявлення про цю видатну жінку.

- ✱ Звідки юна сільська дівчина знала грецьку, болгарську та мову угрів, і хто навчив її читати й писати?
- ✱ Чи був сенс в одруженні великого київського князя — єдиного спадкоємця престолу — на селянці?
- ✱ Чому князь Ігор не взяв сільську красуню в наложниці, а подарував їй у віно найкращі землі поблизу Києва?

«Коли окремий учений приймає парадигму без доказу, йому не потрібно в своїй роботі перебудовувати всю галузь ще раз, починаючи з вихідних принципів, і виправдовувати введення кожного нового поняття. Це можна залишити авторам підручників.»

Томас Кун
«Структура наукових революцій»

Суть і мета пошуку в іншому — поділитися своїми роздумами, знахідками й відкриттями, пояснити, як користуватися інструментами мандрівника в часі та допомогти тим, хто починає свою дослідницьку роботу, у пошуках власного шляху й власного вектора досліджень.

Дослідження базової версії про походження великої київської княгині Ольги з сім'ї мисливця чи рибалки, який проживав біля Чудського озера. Пошуки проводимо в такому історичному полі.

Ключові слова: балтійський вектор походження княгині Ольги, походження княгині Ольги, династичні таємниці Рюриковичів, варяги, весь, водь, експедиція в минуле, азимути, балтійські азимути (можливі варіанти) етнічної приналежності Ольги, версії, здогадки, припущення.

Дійові особи: княгиня Ольга, Олена-краса — довга коса, Рюрик I, Синеус, Трувор, Олег I Віщий, Ігор I Старий, Ольга Велика, Святослав I Славний, Рогволод I Полоцький¹, Іоаким Корсунянин, Нестор Білоозерський.

Династії: Рюриковичі, Рогволодичі.

Населені пункти: Плесков, Ладога, Білоозеро, Ізборськ, Новгород, Полоцьк, Псков, Вибути.

¹ Ватажок варягів (балтійських слов'ян) Рогволод, так само як і Рюрик, заснував у Балтії, на землях біля Західної Двіни, що заселяли полочани, варязьке князівство — Полоцьке. Пізніше воно було захоплене й приєднане до Русі внуком великої княгині Ольги — Володимиром I Великим. Водночас інші держави балтійських слов'ян поглинула Священна Римська імперія германської нації. Залишки нащадків новгородських варягів згодом винищив московський цар Іван IV Грозний.

Науково-популярне видання

ПЕТКОВ Сергій

РОДУ КНЯЖОГО

Історичний нарис

Літературна редакція: **Ірина БАЙДАЧНА,
Людмила ПОТРАВКА**
Художнє оформлення: **Марина ПЕТКОВА**
Коректура: **Ольга ПЕТКОВА**
Комп'ютерна верстка: **Оксана БЕРЕЖНА**
Дизайн обкладинки: **Софія ПЕТКОВА**

На обкладинці: Хрещення княгині Ольги
у Константинополі художник Іван АКІМОВ.

На 1 сторінці: Хрещення Княгині Ольги. Борис ЧОРІКОВ.

Зображення використані як ілюстрації до тексту, взяті
з відкритих Інтернет-джерел.

Підписано до друку 30.07.2024. Формат 84x108^{1/32}.
Папір офсетний. Гарнітура Palatino Linotype.
Умов. друк. арк. 6,61. Обл.-вид. арк. 4,97.

Видавець і виготовлювач: ТОВ «Видавництво Ліра-К»
Свідоцтво № 3981, серія ДК.
03142, м. Київ, вул. В. Стуса, 22/1
тел./факс (044) 247-93-37; (050) 462-95-48
Сайт: lira-k.com.ua, редакція: zv_lira@ukr.net